

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԻԼԼԵՐԻ

(Շարունակութիւն : տես թիւ 12. 1876.)

Գողով նկարագրութեանց . ճշմարիտ է թէ՛ մի քանին տկար կերպով ծրագրուած են , գլխաւորաբար կանանցը , որոց գերերն ընդհանրապէս ոչինչ են . բայց Մաւրիտանացուն նկարագրութիւնը , թէեւ փոքր ինչ ծաղրաշարժ , խիստ սկզբնական և Շիլլէրի վրձինին արժանի է . Ֆիէսգին՝ բնական է և քաջայարմար . Ֆիէսգ նենգութեան և անառակութեան տիպն է , աղնուական դաւադիր մ' է նա , որ իւր փառասիրութիւնը հասարակապետութեան վերարկուն ներքեւ կը ծածկէ . իսկ գալով Վէրրինայի նրկարագրութեան , սքանչելապէս ծրագրուած է նա , ի նա կը տեսնուի ճշմարիտ հայրենասէրը , պարզ ու անբիծ հասարակապետականը . բացայայտ է , որ այնորինակ նկարագրութիւն մը բռնորդ աշխարհի չ'է կարող հաճելի լինել . բայց այսու եւս նուազ մեծ , գեղեցիկ ու վեհ՝ չ'է : — Թող 57 արարուածի այն գեղեցիկ տեսարանը կարգան , ուր այն անյաղգող մարդը , երկսթափրտն Վէրրինա , նոր Տօմի (1) մը ոտքերն ինկած է , ուր կ'ըսէ նա . « Եթէ աստ յիմ առջեւ դուռէր բովանդակ տիե . յղերաց թագերն ի վարձատրութիւն , յանդ գժոխոց բովանդակ չարչարան . բըն ի պատիժ , դարձեալ մահկանացուն մը առջեւ ծունկերս չըպիտի յխոնարհեցնէի . Ֆիէսգ , զայնս զառաջինն քու առջեւ կը խոնարհեցընենմ . . ի բաց թող այդ ծիրանին » ,

(1) Տօմ . Վենետիկ և ձեռնովայի հասարակապետութեան նախագահին տիտղոսն էր :

և ապա թող ըսեն թէ պոռոտախօսութիւն մ' է այս , կամ թէ՛ Լեսսէնի էմիլիա Կալոգղիին հօր մի աղօտ ընդօրինակութիւնը :

Ֆիէսգի Դաւադիր-Լիւնը , թէեւ ըստ մեզ խաղաղանքն ու սէրէն շատ բարձր է , սակայն այս վերջինէն , որ կատարեալապէս Լեսսէնի տեսակէն է , խիստ նուազ ազդեցութիւն ըրաւ ժողովրդեան վերայ . պատճառն ամենապարզ է . արտասուալից թատրերգութիւնը գերմանական ժողովրդեան ճաշակին միշտ հաճելի եղած է և միշտ պիտի լինի , բան խարդաւանաց թատրերգութիւնը , բաց յայտմանէ նորա մէջ Շիլլէր 187 դարու ազգային ճշգրիտ բարուց նկարագիրն եւս ըրած է : Այն ժամանակ մեծ մտաջախտին չափ ապուշ աղնուականներ կային և նախագահին չափ ապիրատներ : Երբունի նուագածուին և դեռատի աղջկան դերերը , որք սրտազրաւ ճշմարտութիւն մ' են , հանդիսականոց վերայ այնպիսի խորին տպաւորութիւն մ' ըրին , որ 47 արարուածին մէջ հասարակութեան հեծեծանքը դերասանները հարկադրեցին առ վայր մի ներկայացումն ընդհատել . ուստի այս թատրերգութիւնը խիստ ժողովրդական մնացած է միշտ :

Երեք մեծ յաջողութիւններէ յետոյ , Շիլլէրի համբաւն այնչափ մեծ էր իբր թատերագիր հեղինակ , որ ամեն ոք անհամբեր նոր թատրերգութեան մը կը սպասէր եւ թէ նորա ընտրած թատրերգական առարկան գրագիտական դէպք մի կը լինէր : Շիլլէր սակաւ ժամանակէն յետոյ Տօն Գարլըսի մի քանի տեսարանները Թալէ Դիւնի մէջ հրատարակեց , նա զայնս կարգադրած էր Հէս Տարմզատի Անդկրավարքունեաց մէջ ի ներկայութեան Վէյմարի դքսին , որ սքանչանալով նորա տաղանդին վերայ , խորհրդականի

տիազոս տուաւ նմա, և յորդորեց այս նշանաւոր գործն ընդ փոյթ 'ի կատար հանել: Բայց Շիրէր այն ժամանակ սիրոյ բուռն թախծութեան մը ճարակ եղած էր: Իւր բարեկամաց միոյն կնոջ սաստկապէս սիրահարած էր, որոյ հետեւեցաւ 'ի Տրէզտա, բայց անկեղծ ու առարկին մարդ մը գիտէ սիրոյ յաղթանակել, երբ պատիւն ու պարտութիւնը զայն հրամայեն: Նոյնն ըրաւ և Շիրէր, իւր առաքինութիւնը երկարատեւ և դժնդակ պատերազմէ մը յետոյ յաղթանակեց և ամբողջ տարի մը մէջ միայնակ գիւղական փոքրիկ տան մը մէջ առանձնացաւ, ուր նոր եռանդեամբ քնարերգական բանաստեղծութեան նուիրեց իւր անձը: Հրաշարոսն և Պապերալ՝ անուամբ գեղծներու մէջ զինքն յուղող վշտագին զգացումներն կ'արտայայտէ: Այս խորին առանձնութեան մէջ լրացուց նաև Տօն Գարլուսը, որ 1787 ին տպագրեցաւ 'ի Լէյքիկ և համարեա թէ անմիջապէս ներկայացուեցաւ: Այս գործն ամենամեծ և ամենաօրինաւոր յաջողութիւն մը ունեցաւ և իւր գլուխ գործոյն հռչակեցաւ: Մի և նոյն տարւոյն մէջ 'ի Վէյմար այն դքսին քով գնաց, որ երկու տարի յառաջ իրեն խորհրդականի անտղոս տուած էր: Երկար ժամանակ 'ի վեր Վէյմար Գերմանիոյ ամենանշանաւոր մագիկանց բնակատեղին եղած էր: Շիրէր աստ նախ Վիէլանի և Հերտերի (1) բարեկամացաւ և յետ ժամանակաց Կէօթէի: Վիէլան խնդրեց իրմէ, որ իւր հրատարակած Գերմանական Հերմէս օրագրին համար աշխատի, որոյ մէջ Շիրէր Աւ

րոստ Գոնայ, Արոստայ և ուրիշ միքանի յօդուածներ հրատարակեց, որք մեծապէս նպաստեցին այն օրագրի ստացած անմիջական փառաւոր համբաւոյն:

Շիրէր 1788 տարին գրեթէ ամբողջապէս Դիւտորդատ անցուց, ուր զառաջինն տեսաւ զԿէօթէ, որ իւր Իտալիա ըրած ճանապարհորդութենէն նոր վերադարձած էր: Նոյնպէս նաեւ Լանթանֆելտի ընտանեաց մէջ մուտ գտաւ, որոյ հետ երկու տարի էն յետոյ աւելի ներքին կապերով միացաւ: Մարդ հազիւ կարող է ըմբռնել թէ Շիրէր այսպիսի թափառական կենաց մէջ ինչպէս կարողացաւ այնչափ բազմաթիւ գործեր աշխատասիրել, որովհետեւ այս ժամանակ ճշմիայն Սպրին-Նահանգաց անխառն-թեան պապ-Տոն-Իլ-նը և Երեմիէ ապստամբ-թեանց ռապար-թեանց հասարակական առաջին հատորը հրատարակեց, այլ և պատմական և քննադատական յոգնաթիւ փորձեր, զորս օրագրաց կամ հաւաքածոյց մէջ 'ի լոյս ընծայեց: Այսու ամենայնիւ չը դադրեցաւ Թալի և Գերմանական Հերմէս օրագրոց համար աշխատելէ, որոց մէջ Տօն Գարլուսի վրայ նամակներ կան: Վերոյիշեալ երկասիրութեանց ամենանշանաւորն է արդարեւ Սպրին-Նահանգաց անխառն-թեան պապ-Տոն-Իլ-նը, «Դիւտարին է, կ'ըսէ իրաւաւորան կենսագիր մը, այս պատմութեան մէջ ճանաչել հնգինակն, որ «երեւակայութեան սոսկալի ոստում մ'ըրած է իւր Ասալիաց թափերը «գութեան մէջ»: Այս պատմութեան խիական տրամալիքը չեմք կամիր աստ քննադատել, բայց անշուշտ եմք, որ եթէ Շիրէր երբեմն կողմնակցութիւն կը ցուցնէ, պէտք է զայն մարդկային տկարութեան վերագրել և ոչ երբէք դիտաւորութեան: Նա հաւասար սրբ

(1) Հերտեր, Բրուսիացի բազմազոր գիտնական, Նը ծնաւ 1744 ին և մեռաւ 1803 ին: Սա աստուածաբանութեան, բանասիրութեան, իմաստասիրութեան, հնախոսութեան և պատմութեան վերայ բազմաթիւ գրութեան լեզու է:

ամուսնութեամբ կը պարսաւէ բողոքականաց և կաթողիկոսաց չափազանցութիւնները. անտարբեր կերպով կը գովէ՝ ինչ որ երկուստէք գովելի կ'երեւի իրեն. վայելչութեամբ եւ չափով կը դատէ, առանց նախառանաց և պաշտասիրութեան: Վերջապէս Շիլլէրի բովանդակ տաղանդը խորհրդածութեանց, ընդհանուր պատկերաց և կենդանի նկարագրութեանց մէջ կը փայլի, որոց մի քանին օրինակներ են: Մինչեւ Ստորին-Նախնական կալուհւոյն վերադարձը կը գրէ և անդ կը դադրի: Ուստի վերնագիրը կատարեալ չէ և մարդ չէ կարող ըմբռնել թէ ինչպէս այսօրինակ ձեռնարկութիւն մը թերակատար թուուց, որ ըստ ամենայնի նորա երեւակայութեան հաճելի պէտք է լիներ: Կարելի է թէ իւր յօժար կամօքը դադրած էր և կամ յուսահատած էր, նկատելով որ այնուհետեւ իւր պատմագրէ մը սպասածին լիովին չի պիտի կարողանայ պատասխանել: Շիլլէր պատմութիւնը խիստ բարձր տեսակէտով մը կը նկատէր. ըստ իւր, պատմութիւնը բովանդակ բարոյական աշխարհը կ'ամփոփէր: Զը կայ անհատ մը, որ չը կարենայ նորա մէջ օգտուէտ դասեր գտնել . . . : Պատմութեան մէջ կը տեսնուի թէ ինչպէս ներկայ ժամանակը նախընթաց դարերէն իւր բովանդակ մանրամասնութիւններով պատրաստուած և ծնունդ առած է . . . : Մեր ստացած նիւթական վայելչութիւնները, մարդկային ազգի դէպ 'ի կատարելութիւն ըլլած յառաջագիմութիւնները՝ մեր հարց գործերն են . . . : Ուստի մէք եւս կը պարտիմք այս բարիքներն անաղարտ պահպանել և զայնքս նորերով հանդերձ յաջորդ սերունդեան աւանդել:

Այսպէս էին Շիլլէրի պատմութեան

թեան մասին ունեցած գաղափարներն. ասոնք Ենայի մէջ իւր խմատար սիրութեան ֆրանսէ սկզբնաւորութեան տաթիւ տրտասանած բանախօսութեան մէջ ամփոփուած են, որովհետեւ Կէօթէի թախանձանօք, որ Սարս-Վէյմարի դքսին արքունեաց մէջ խիստ մեծ ազդեցութիւն ունէր, իշխանը 1789 ին զՇիլլէր Ենայի համար սարանին մէջ պատմութեան արտօքոյ կտրգի դասատու կարգեց: Ահա այսպէս ութը տարւոյ անհանգիստ եւ յուզեալ կեանքէ մը յետոյ, Շիլլէր սկսաւ այնուհետեւ հեշտին և առաջնով կեանք մը վարել: Սակաւ ժամանակէն Լանժանֆէլսի օրիորդին հետ ամուսնացաւ, որոյ անդրանիկ քայրը գրեթէ մի և նոյն ժամանակին Շիլլէրի մանկութեան բարեկամ Պ. տը Վոլշոմէնի հետ ամուսնացաւ:

Այն ժամանակ Շիլլէրի համար նոր դարագլուխ մը սկսաւ. նոյն ժամանակ կոմիջոյնի մէջ կրակոյ նսեւ իւր մեծ համբաւոյն թուականը: Անհաւատալի եռանդեամբ աշխատութեան նուիրեց իւր անձը: Իւր բարձր հանձարով զինքն շրջապատողոյ հմուտութիւններէն և դիտողութիւններէն օգուտ քաղեց և նոյն ժամանակ Ենայի համար սարանը Գերմանիոյ գլխաւոր գիտնոյ մի փայլուն կաճառը կը ներկայացնէր: Վերստին սկսաւ յուսարէն ուսանիլ եւ Երբիլդսէն (1) ու Եւրիպիդէսէն (2) բաղնիքի թարգմանութիւններ ըրաւ: Ենէականի մի թարգմանութիւնն եւս սկսաւ. բայց թերակատար թուուց: Այս ժամանակամիջոյն նորա

(1) Երբիլդս, յունական ողբերգութեան հայրը, 525 ին (Ք. Ա.) Աթենքի մէջ ծնաւ և 456 ին մեռաւ:

(2) Եւրիպիդէս, հռչակաւոր յոյն ողբերգակ բանաստեղծ, ծնաւ 'ի Սալամինա 480 ին Ք. Ա. և մեռաւ 407 ին:

հրատարակութեանց մէջ ամենանշտ. նաւորն է պատմութեան վրայ բրած բանախօսութիւնը, զորմէ արդէն ՚ի վերեւ խօսեցանք. այս հատուածը, որ միայն քսանութիւնը երեսէ կը բաղկանայ, արտաքոյ կարգի աւելնալ մը գրուած է. բնաւ փափաքելու բան մի չը թողուր և մեծ հռչակ ստացած է ոչ միայն իւր փայլուն ոճովը, այլ և իւր մէջ ամփոփուած խորհրդածութեանց խորութեամբն ու պայծառութեամբը:

Շիլլէր այս միջոցին սկսաւ նաեւ Երկրասաներորդ Գարէն մինչեւ արդէ ժամանակն եղած յիշատակարանաց ընդհանուր հաւաքածոյն: Այս գործոյն Ա. հատորին կէսը միայն թարգմանեց ինքն. Բաւլոս և Վոլդման յանուն իւր շարունակեցին զայն: Համարեալ թէ մի և նոյն ժամանակ սկսաւ Երազմուս վերնագրով վէպ մը հրատարակել եւ կիսկատար թողուց. այսու ամենայնիւ բաղմիցս տալովորեցաւ: Այս վէպը, թէ և թեւակատար, չափազանց անյապութեամբ կարգացուեցաւ և ուրիշ հեղինակաց կողմէն նորա բաղմամբ շարունակութիւններն ու նմանողութիւնները յերեւան եկան:

Գծուարին է ըմբռնել թէ Շիլլէր իւր բաղմագիծի զբաղմանց մէջ ինչպէս կարողացաւ պատմութեան և իմաստասիրութեան ուսմանց նուիրելու ժամանակ գտնել:

Այն ժամանակ Քանդի (1) գրուածները Գերմանիոյ մէջ տեսակ մը յե-

(1) Էմմանուէլ Քանդ, Գերմանացի հռչակաւոր իմաստասէր, 1724 ին ծնաւ ՚ի Քէմփիպոլերի: Սա եղաւ Գերմանիոյ մէջ Սիլվիոսիան կոչուած իմաստասիրական դպրոցին հիմնադիրը: Քէմփիպոլերիկ համարարանին մէջ շարունակ տասն և հինգ տարի պարզ կրկնիչ մ'էր, 1766 ին փոխ-թանգարանապետ անուանեցաւ և 1770 ին տրամաբանութեան և բնադանցութեան ամբիոս ստացաւ, զոր մինչեւ իւր մահը (1804) պահպանեց: Քանդ միայն խորին բնադանագետ մը չէր, այլ գրեթէ մարդկային բովանդակ դիտութեանց հմուտութիւն

զափոխութիւն յարուցած էին. իւր բաղմամբ և աշակերտաց մեկնութիւնները, ընդլայնումները, ամփոփումները և ասոնցմէ հետեւած բուռն վիճաբանութիւնները՝ խմբում մը յառաջ բերին, որ մինչ ցայն վայր այս ուսմանց անձանթ բաղմամբ միտքերն իսկ կը գոհացնէր: Շիլլէր այս ընդհանուր ձգտումէն ազատ չը մնաց. այլ ընդհանրաւոր այս նոր ասպարիզին մէջ խորամտեցաւ իւր բոլոր եռանդեամբ: Վերջապէս Շիլլէր 1790 ին, 1791 փարոյ արկնանց պատմական օրացոյցին մէջ իւր Երեմիայի պատերազմի պատմութեանը եւս հրատարակեց: Այս պատմական երկրորդ գործոյն յաջողութիւնը մեծ եղաւ և ցարդ անեղծ մնաց: Շիլլէր ոչ ուրէք աւելի խանդ ու աւելն գործածած էր: Իւր պատկերները լաւապէս յորինուած են, իւր կենդանագիրները ընդարձակօրէն նկարուած են, կարողութիւններն իրենց ամենափոքր մանրամասնութեանց մէջ իսկ օգտակար են: Իւր ոճը, թէ եւ իսկապէս բարձր, սակայն պարզ ու բնական է. և Գերմանացիք իրաւունք ունին Երեմիայի պատերազմը իրենց ազգային գրականութեան դասական գլխաւոր գործոց շարքը դասել:

Բայց այսչափ անընդհատ աշխատութիւնները, այսչափ յարատեւ և բուռն ուսումները Շիլլէրի առողջութիւնը խանգարեցին: 1791 ին կուրծքի վտանգաւոր հիւանդութենէ մը բռնուեցաւ և առաջին կարգի բժշկաց փութաջան խնամներն չը կարացին նա ըստ հիւանդութեան սաստիկութեան յաղթել. Շիլլէր դեռ չը մեռած՝ յանկարծ իւր մահուան գուժը բոլոր Գերմանիոյ մէջ տարածուեցաւ եւ ամեն

ունէր: Սա ընդհանուր բնագիտութեան և աստղագիտութեան վրայ բաղմամբ ընտիր ճառեր հրատարակեց:

ուրէք սաստիկ ցաւ պատճառեց : Շիլլէր յամենուստէք սիրոյ անհամեմատ առհաւատոյեանքն ընդունեց : Տանիւ մարքոյի թագաւորը և Օլիւսդ պուրկ ժառանգ իշխանը , որ այն ժամանակ Հոլդէյնի տիրող դուքսն էր , նմա 1000 ահան թալէն (1) ռոճիկ սահմանեցին . որպէս զի այնուհետեւ չափափազանց աշխատութեան մը անձնատուր չը լինի : Շիլլէր տակաւ առ տակաւ ապարինեցաւ , բայց երբէք չառողջացաւ : Հասարակային դասերէ արգիլեցին և խորհուրդ տուին նմա , որ ամեն տեսակ աշխատութիւններէ հրաժարի : Երկուր ժամանակէ ՚ի վեր մեծ փափաք կը յայտնէր իւր ճնողքը և իւր նախկին բարեկամները տեսնելու համար : Ուստի 1792ին վերջը իւր ծննդեան վայրերը ճանապարհորդելու ձեռնարկեց և անդ տարւոյ մը չափ մնաց : Շէուզիկ քրտի մօտ լինելով՝ Վիւրդէմպերկի դքսին ազաւանաց գիր մը գրեց , որ իւր յանցանաց ներէ և իւր բարեկամներն երթալ տեսնելու թողտուութիւն խնդրեց : Գուքսը բնաւ չը պատասխանեց , բայց տնուղղակի իմացուց , որ եթէ Շէուզիկորտ գալ ուղէ , իշխանը աչք պիտի գոցէ իւր ներկայութեան : Շիլլէր գոհ եղաւ այս թողտուութենէն և անտի օգուտ քաղեց : Սակաւ ժամանակէն դուքսը վախճանեցաւ . Շիլլէր անկեղծ վշտակրութիւն յայտնեց : Նա իւր նախկին բարերարին վրայ միմիայն սրտակառնօք եւ երախտագիտութեամբ խօսած էր :

Յաջորդ տարին Ննա վերադարձաւ և անդ ձեռնարկեց իւր բոլոր քննադատական և իմաստասիրական աշխատութեանց . յաջորդաբար բազմաթիւ ճառեր հրատարակեց , որոց ամենա-

նշանաւորն է յստակ ու շարժիչ ոճոյ վերայ գրած ճառը . իւր իմաստասիրութեան մտայն ունեցած բուռն ճաշակը , զայն տա ժամանակ մի բանաստեղծութենէ հետացուցին , ընդ փոխ իւր այս երկտասարգութեան բարեկամութեան , իւր կենաց ընկերութեան վերադարձաւ : Քոլարիէտլ պարիէր , Գալափար և Կէնէ , Բանս հասարոյ , Բանս շէրոյ , Բաթանոմէ երկրի , և այլն . ասոնք ամենքն ևս այս ժամանակամիջոցին կը վերաբերին և յստակութեան ու փոխեղութեան գլուխ — գործոցներ են : Շիլլէր ուրիշ բանաստեղծական գործեր ևս ունի , որք առանց անձնական զգացումներ յայտնելու՝ նայեալս հրապուրիչ և վայելուչ են : Այն ժամանակ Գերմանիոյ մէջ նորածեւութիւն մ' եղած էր հրաշալի կամ ապետական զիպոյց վերայ վէպեր եւ պարերգութիւններ յորինել , Պիւրմէ (1) զառաջին սովորական ըջաւ գրականութեան այս ճիւղը , որ մեծ նմանութիւն ունի Եւրոպոյի մէջ նախնեաց նմանողութենէն յառաջ ծագումն առած բանաստեղծութեան և որ ժողովուրդի ճաշակին յարմարելով՝ իւր յաջողութիւնը երաշխաւորեց : Վեթէ ևս բազմաթիւ նշանաւոր վէպեր յորինեց , բայց Շիլլէր գրականութեան այս ճիւղին մէջ ամենէն աւելի յաջողեցաւ : Սոդալի , Վիւրթէմպերկի Էպերհարթ Կոմսը , Ձեռնոյց , Գարբնոյց , Բոլէրայի մաքանին , Վիլհայամարը , Հապսուրդի Կոմսը , պարզ ու հեշտին վէպեր են , թէ եւ բանաստեղծական գոյներով զարդարուած :

Վերջապէս տասն երկու տարւոյ ընդմիջումէ մը յետոյ , Շիլլէր թատրերգութեան ասպարէզը վերադար-

(1) Մէկ թալէնը գրեթէ 4 շրանք է :

(1) Պիւրմէ , Գերմանացի բանաստեղծ (1748—1794) :

ձուռ : Բայց մեծ փոխախուժիւն տա-
ցած էր , իւր արուեստից եւ սիր-
բանց վերայ ունեցած գաղափարները
այլ եւս նոյնը չէին , սակայն իւր հան-
ճարը զարգացման կատարին հասած էր :
Նա կը կամէր , հանգոյն մեծին Շէքս-
բիւրի , գերմանական տեսարանին վրայ
պատմական թատերգութիւններ մու-
ծանել , այս բանիս համար նախապա-
տիւ համարեց այնպիսի պատմական
ժամանակ մը , յորում անհատը կամ
դիւցազունը , որոյ գործել տալ կու-
զէր , աւելի ինքնին կը գտնուէին եւ
սա հասարակ իրենց ընդարայս բնաւո-
րութեան անձնատուր կը լինէին : Ուս-
տի նա Վալլանտգէնը իւր թատեր-
գութեան նիւթ ընտրեց : Ընդ երկար
և իւր յատուկ խղճմտութեամբը աշ-
խատեցաւ , բազմիցս նոյն իսկ իւր ծը-
րագիրը թողու կէտին հասաւ , հան-
դիպած անհամար դժուարութիւննե-
րէ , խորշելով :

«Ճշմարիտ անձկութի մը կը դգամ , կը
գրէր մի բարեկամին , երբ Վալլանտգէն
ողբերգութեան վերայ կը մտածեմ : Եթէ
կամիմ աշխատութիւնս շարունակել ,
հարկ է նմա նուիրել առ նուազն կե-
նացս եօթը կամ ութը ամիսները , զոր
շատ իրաւունք ունիմ չը մոխելու և
թերեւս արդիւնքը թերտկատար գործ
մը լինի : Իմ առաջին թատերգութե-
աններս անբաւական են զիս քաջա-
լերելու : Այնպիսի ասպարիզի մը մէջ
կը մոտեմ , որ անձանթմ է ինձ , կամ
որոյ մէջ գէթ փորձուած չեմ տակա-
ւի , որովհետեւ երեք չորս տարի է ի
վեր բոլորովին նոր գրութիւն մը ըն-
դունած եմ » :

Դժուարին էր հաւատալ թէ Շի-
լէր , որչափ փայլ կը տանէր իւր հետա-
զոտութեանց և տեղեկութեանց ճշ-
դութեան : Սրինակի համար , նա ու-
զած էր Վալլանտգէնի աւելորդապաշտ

բնաւորութիւնը և աստղահմայու-
թեան մոլուելիւնը պահպանել , բայց
չուզելով չը գիտցածին վերայ խօսիլ , և
չը կործնելով որ մոլորակաց աղդեցու-
թեան և աստեղաց վերայ բաւական
էր քանի մի տարտամ հատուածներ
արտասանել տալ Ֆրէյտլանի , սկսաւ
աստղահմայութեան հին գիրքերն ի-
մաստասիրել և այնպիսի կետի մը հա-
տաւ , որ խիստ լաւ կերպով կրնար
կանխագուշակութիւններ ընել : Իրա-
րու յաջորդող և ի միասին ամբողջ
մը կազմող երեք արարուածներ յորի-
նելու գաղափարը , Երբիդունէն փոխ
առնուած է , որոյ Ադամսէմոնի բնատ-
նեաց վերայ գրած ողբերգութիւննե-
րը Եւրոպայում կոչուածներն են :
Բայց Շիլլէր Վալլանտգէնի երեք ա-
րարուածները աւելի սերտիւ իրար
միացնել կուզէր , զոր իւր յոյն նախոր-
դը ըրած չէր : Ըստ Շիլլէրի՝ առաջին
արարուածը ներածութիւն մը կամ
նախաշաւիղ մ'է , առանց որ և է գոր-
ծողութեան , Միայն երկրորդ արար-
ուածին մէջ , զոր Բիզգոլովինիք անուա-
նած է , գործողութիւնը կը սկսի եւ
երրորդը՝ Վալլանտգէնի մահուամբը
կը վերջանայ :

Բայց այս ներածութիւնը , որ մի-
այն քանի մի տեսարաններ կը բաժն-
դակէ , ոչնուազ հանճարեղ արտագը-
րութիւն մ'է , սա ճշգրութեան եւ
հմտութեան գլուխ — գործոց մ'է :
Հեղինակը կարողացած է 177 դարու
բանական որոշիչ նկարագիրները քանի
մի տեսարանաց մէջ ամփոփել : Մի և
նոյն դրօշի ներքեւ ժողովուած այնչափ
այլ և այլ զորաց բարքերը , իրենց քա-
ջագործութեանց պատմութիւնը , ի-
րենց զորապետին զարմանալի բարձր
կարողութիւնը , որ միայնակ կը կա-
ռավարէր այս անկիրթ հրոսները , այս
ամեն ջերը պատմութեան քաղաւած են :

(Նորաձագիւն :)